

eli tulipalot ja sodat ovat verotta- neet Suomen itäosien arkistoaineis- toa läntisiä osia enemmän, on ää- rimmäisen tärkeää, että saatavilla olevan aineiston tiedot on koottu- na yksiin kansiin. Vanhan Suomen aineisto on lisäksi aukollista. Esimer- kiksi Viipurin konsistorin arkisto tu- houtui kaupungin tulipalossa vuon- na 1793, joten kunnolliseen lähde- aineistoon perustuvaa tarkkaa tut- kimusta Viipurin ja Haminan konsis- torien keskinäisistä suhteista ei ole mahdollista tehdä. Viime sodista säästyivät arkistonhoitaja Ragnar Rosé- nilla Viipurin maakunta-arkistosta lainassa olleet satunnaiset Vanhan Suomen asiakirjat. Niitä säilytetään nykyään Mikkelin maakunta-arkis- tossa.

Jäljellä oleva Vanhan Suomen arkistoaineisto sijaitsee hajallaan eri arkistoissa. *Vanhan Suomen arkistot* -teoksessa on kiitettävästi kuvattu myös Venäjällä – Viipurissa ja Petroskoissa- säilytettävä arkistoaineis- to sekä Vanhan Suomen perinteis- ten suomenkielisten ortodoksisten seurakuntien asiakirjat, joita on mer- kittävissä määrin Kuopiossa, Suo- men ortodoksisen kirkkohallituksen arkistossa ja Heinävedellä Valamon luostarissa. Näin jokaisen ei tarvitse vuorollaan kaivaa niitä esille.

Vanhan Suomen historian kan- nalta oleellista tietoa löytynee mer- kittävissä määrin myös Virosta. Sieltä löytyy vähintäänkin vertailevaa hal- lintoaineistoa, sillä Virossa toimit- tiin saman oikeuskollegion alaisuus- dessa. Myös muuta Viron ja Vanhan Suomen kanssakäymiseen liittyvää aineistoa on löydettävissä. Tallin- nassa painettiin esimerkiksi vuonna 1777 Vanhaa Suomea varten oma, erillinen raamatunkäännös, mikä oli sikäli outo hanke, että vuonna 1776 valmistui Turussa uusittu suo- menkielinen raamatunkäännös. Tal- linnassa painettiin 1700-luvun mit- taan myös muuta Vanhassa Suo- messa laadittua suomenkielistä kir- jallisuutta. Tallinasta Viipuriin tuli myös Vanhan Suomen historian ai- noa kirjanpainaja M. C. Iversen vuo-

siksi 1798–1800. Virolaista aineistoa käsittelevää artikkelia muuten erin- omaisen hyödyllisestä teoksesta jää kaipaamaan.

Vanhan Suomen aineistojen tun- teminen on tärkeää siksi, että Van- ha Suomi ei ole vain oma, kiinnos- tava kokonaisuutensa vaan tarjoaa myös perspektiiviä ja huomionar- voisia näkökulmia muuhun Ruotsin 1700-luvun historiaan. Esimerkik- si vuonna 1746 suomennettua Up- salan arkkipiispa Olaus Svebiliuksen kirjoittamaa katekismusta vierastet- tiin Vanhassa Suomessa ja pidätty- dyttiin tutummaksi ja turvallisem- maksi koetussa Gezeliuksen kate- kismuksessa. Ruotsissa Svebiliuksen katekismuksella oli virallinen asema, mutta Vanhassa Suomessa sen vier- rastaminen oli hyvinkin helppoa. Toisaalta Svebiliusta vierastettiin pitkään myös Ruotsin valtakunnas- sa. Loppuarviona on syytä todeta, että *Vanhan Suomen arkistot* tarjoaa erinomaisen mahdollisuuden mie- lenkiintoiseen tutkimukseen. Toi- vottavasti moni tarttuu tähän mah- dollisuuteen.

VILLE VAUHKONEN
TEOL. MAIST., KERAVA

**SAMUEL HEILMAN &
MENACHEM FRIEDMAN**
**The Rebbe: The Life and
the Afterlife of Menachem
Mendel Schneerson.**
Princeton: Princeton
University Press 2010.
343 s.

Jerusalemiin maineikkaassa Israel Museumissa oli kesällä 2012 esillä harvinaista herkkua: näyttely julki- suutta tavallisesti tiukasti välttelevis- tä hasidijuutalaisista. Valokuvat, vi- deot ja näyttelyesineet kertovat ha- sidijuutalaisten elämän taitekohdis- ta, tavoista ja vaatetuksesta. Eräässä 1980-luvulla otetussa valokuvassa

nähdään Lubavitscher-hasidiliikkeen johtaja rebbe Menachem Mendel Schneerson poistumassa New Yor- kissa sijaitsevasta päämajastaan. Rebbeä ovella odottavien kannatta- jien kasvoista heijastuu syvä kunnio- itus ja pelonsekainen ihailu, jotka painuvat lähtemättömästi katsojan mieleen.

Israelilais-yhdysvaltalaisen tut- kijoiden yhteistyöstä syntynyt te- os, *The Rebbe: The Life and Afterlife of Menachem Mendel Schneerson*, ker- too Lubavitscher-liikkeen seitsemän- nen *rebbe* (1902–1994) elämänta- rinan. Samalla teos pureutuu liik- keen 1900-luvun menestystarina- an ja messiaaksi julistetun *rebbe* ku- lemanjälkeiseen ”elämään”. Lubavi- sher- eli *habad*-liike syntyi 1700-lu- vun lopulla Valko-Venäjällä osana Itä-Euroopan juutalaista pietistis- tä liikehdintää, jonka elävää perin- tää tämän päivän hasidijuutalaisuus jatkaa. *Habad*-akronyymi tulee hep- rean sanoista viisaus (*hokma*), ym- märrys (*bina*) ja tieto (*da’at*). Kab- balassa eli juutalaisessa mystiikas- sa niillä kuvataan Jumalan aktiivis- ta ilmenemistä maailmassa. Kutakin hasidiryhmää johtaa tyypillisesti yk- si *rebbe*. Tämän jiddishkielisen sa- nan pohjalla on heprean sana *rabbi*, ”opettaja”. Katukuvassa hasidimiehet tunnistaa nykyisinkin itäeurooppa- laisesta pukeutumistyylistä, mustis- ta hatuista ja takeista. Laajemmin hasidijuutalaiset kuuluvat vanha- eli ultraortodoksisen juutalaisuus- den piiriin. Modernista ortodoksias- ta poiketen ultraortodoksit pyrkivät kaikin tavoin erottautumaan länsi- maisesta, maallisesta elämäntyylistä.

Lukumääräisesti *habad*-liike ei ole suurin hasidiliike, mutta aktiivi- suutensa ansiosta se lienee tunne- tuin ultraortodoksijuutalaisuuden muoto. Tarkkoja lukuja ei ole tie- dossa, mutta liikkeen kannattajia ar- vioidaan olevan useita kymmeniä- tuhansia. Liikkeen näkyvyys johtuu *habad*-hasidien aktiivisesta lähetys- työstä, hyväntekeväisyydestä ja tai- turimaisesta kyvystä avata uskon- nosta vieraantuneiden juutalaisten

rahahanat. Poliitikoille *habad*-liike on osoittanut oivan paikan osoittaa julkista hurskautta, kuten Heilman ja Friedman kuivasti toteavat. Liike lähettää vuosittain useita nuoria aviopareja kaikkialle, missä juutalaisia asuu. Lähettien (*schluchim*) tehtävänä on saada paikkakunnan juutalaiset palaamaan juurilleen, eli noudattamaan juutalaisia tapoja. Miesten toivotaan vähintään pukevan päälleen *tefillinit* eli nahkaiset rukouskotelot ja naisten syyttävän sapattikynttilät ennen sapatin alkamista. Kaiken takana on *habad*-liikkeen ideologia: kabbalistinen usko siihen, että pienikin *mitsva* (hyvä teko) tuo messiaanista ratkaisua lähemmäksi.

Tehokkaan lähetystekniikan taustalla on liikkeen edellinen (ja viimeisin) *rebbe*, Menachem Mendel Schneerson. Schneersonin yhä eläessä *habad*-liikkeessä oltiin varmoja siitä, että tämä olisi odotettu messias. Vaikka Schneerson kuoli jo vuonna 1994, *habad*-hasidit eivät ole luopuneet toivosta. Schneersonin kasvat messiaanisine iskulauseineen korostavat julisteita ympäri Israelia jopa moottoriteiden varsilla.

Schneerson syntyi Lubavitschersukuun huhtikuussa 1902 ja kasvoi Jekaterinoslavissa (nyk. Dnipropetrovsk, Ukraina). Perhe oli sukua *habad*-liikkeen kolmannelle *rebbele*, Menachem Mendelille (1789–1866), jolta perheen vanhin poika peri nimensä. Schneerson sai tavallisesta hasidikasvatuksesta poiketen melko kosmopoliittisen koulutuksen ja hyvän tuntuman maalliseen oppineisuuteen. Tavallisesti hasidipojille, erityisesti niille, jotka polveutuvat Schneersonin tavoin maineikkaasta hasidisuvusta, kaavaillaan uskonnollisen oppineen uraa. Heilmanin ja Friedmanin mukaan Schneerson ei alun perin ollut lainkaan kiinnostunut tästä vaihtoehdosta.

Vasta lähes kolmikymmenvuotiaana Schneerson avioitui kaukaisen sukulaisensa, kuudennen *rebbe*n Yosef Yitzchak Schneersonin (1880–1950) tyttären, Moussian kanssa.

Vallankumouksen jälkeen osa kuudennen *rebbe*n seuraajista oli paennut Neuvosto-Venäjältä kohti länttä. Nuoripari pakeni Latvian kautta Pariisiin, missä Menachem Mendel valmistui 1930-luvun lopulla insinööriksi. Maailmanhistoriallisesti ajatellen ajoitus oli tietenkin traaginen. Natsit murhasivat suuren osan Eurooppaan jääneistä Lubavitscherhasideista. Kuudes *rebbe* sai tyttärensä ja tämän aviomiehen pelastetuksi Ranskasta Yhdysvaltoihin vasta vuonna 1941. Yksi amerikkalaisille esitetty syy pariskunnan evakuoinnille oli se, että Schneerson olisi ollut jo tässä vaiheessa *habad*-liikkeen kannalta merkittävä rabbi ja uskonnollisen yhteisön johtohahmo. Heilmanin ja Friedmanin mukaan väite ei kuitenkaan vastaa todellisuutta. Pariisissa Menachem Mendel ja vaimo Moussia olisivat halunneet elää varsin maallista elämää. Myöhemmässä *habad*-hagiografiassa nämä mahdollisen ”synnin” tahraamat yksityiskohdat on pyritty häivyttämään.

Yhdysvalloissa Schneersonille valkeni, että kieltä osaamattomana neljäkymmentävuotiaana insinööriä hän ei menestyisi amerikkalaisilla työmarkkinoilla. Heilmanin ja Friedmanin mukaan vasta tämä laukaisi Schneersonin uskonnollis-hallinnollisen kunnianhimon päästä *rebbe*ksi *rebbe*n paikalle. Yosef Yitzchak Schneersonin kuoleman jälkeen Schneersonin hiljainen odotus paljasti, kun kuudennen *rebbe*n vävy, mustana hevosenä pidetty Menachem Mendel Schneerson vuonna 1951 yllättäen nousee seitsemänneksi *rebbe*ksi. Vaikka suhdetta laajempaan sukuun leimasi 1980-luvulla katkera oikeustaistelu *habad*-liikkeen miljoonaomaisuudesta, teoksen kuvaus Schneersonin monimutkaisesta suhteesta edeltäjänsä ja vaimonsa perheeseen jää teoksessa melko pinnalliseksi. Elämänsä loppuun asti Menachem Mendel joka tapauksessa ”keskusteli” päivittäin kuolleen edeltäjänsä kanssa tämän haudalla.

Schneerson ei itse koskaan avoimesti julistautunut messiaaksi. Heilmanin ja Friedmanin mukaan hän kuitenkin osoitti pienin teoin ja viivahtein olevansa tilanteen niin vaatiessa valmis paljastamaan todelliset kasvonsa. Schneersonin nimesi jokaisen uuden juutalaisen vuoden hepreaksi vihjailevin sävyin: ehkäpä juuri tänä vuonna olisi messiaan aika astua esiin. Esimerkiksi 1990-luvun alkupuolella ensimmäinen Persianlahden sota tulkittiin messiaanisen ajan alkusoitoksi. Kun Israelin Irakista ammutut scud-ohjukset eivät onnistuneet tuhoamaan juutalaista elämää, kyseessä oli Lubavitscher-tulkinnan mukaan *rebbe*n ansio, hänen henkilökohtainen ihmeensä. Heilmanin ja Friedmanin vertaavat tilannetta kyynisesti toiseen Libanonin sotaan (2006), jolloin kuolonuhreilta ei välttytty Israelin puolella. Missä *rebbe* ja hänen ihmeensä silloin olivat?

Tekijät korostavat *rebbe*n ja hänen vaimonsa lapsettomuutta Schneersonin kehityksen keskeisenä elementtinä. *Habad*-lähetit ovat hänen jälkeläisiään, mutta kukaan ei oikeasti tunne *rebbe*ä. Vaimon kuoltua vuonna 1988 yhteys ”todelliseen” maailmaan särkyi lopullisesti, ja *rebbe*stä tulee karismaattisuutensa vanki. Kun lapsettomuutta useamman kerran korostetaan henkilökohtaisena tragediana vielä 90-vuotiaan *rebbe*n ajatusmaailmassa, lukija alkaa jo epäillä, että motiiveja voi olla muitakin. Vääjäämättä nämä kirjoittajien valinnat johtavat siihen, että kuva *rebbe*stä jää ohueksi. Heilmanin ja Friedmanin teoksen ongelma onkin sen psykologinen ohuus. Schneersonin hengellistä ja karismaattista kehitystä teoksessa ei kuvata lainkaan. Schneersonin elämänvalinnat ovat täysin materialistisia eikä hänen uskonnollista opiskeluaan taustoiteta juuri lainkaan.

Hasidit perinteisesti arvostavat rabbiinisen kirjallisuuden ja juutalaisen mystiikan syvällistä tuntemusta. Schneersonin on täytynyt olla lumovoimainen hahmo, joka on häikäissyt kannattajansa oppineisuu-

dellaan. Pääsyy näihin puutteisiin on se, että tekijät eivät käytä läheteinään *habad*-liikkeen kirjallisuutta niiden hagiografisen luonteen vuoksi. Olisiko teoksen tieteellinen ote kärsinyt siitä, että tätä kehitystä olisi valaistu paremmin? Muistettava on myös, että natsit murhasivat suuren osan sekä Schneersonien suvusta että Lubavitscher-hasideista. Holo-kaustin traumaattinen vaikutus *habad*-liikkeen kasvuun ja kehitykseen Yhdysvalloissa jää teoksessa maininnan tasolle.

Rebben kuolema 92-vuotiaana vuonna 1994 tuli messiasista odotaneille *habad*-hasideille järkytyksenä. Liikkeen sisällä suhtautuminen Schneersonin ”kuolemanjälkeiseen” elämään on ristiriitainen. Radikaalit kannattajat – ”messianistit” – uskovat yhä, että Schneerson, tavalla tai toisella, on yhä elossa. New Yorkissa liikkeen edustajat ottivat kiivaasti yhteen siitä, saiko Schneersonin muistolaattaan lisätä hepreankielistä kuolleita kunnioitettavaa lyhennystä ”olkoon hänen muistonsa siunattu”. Jos Schneerson on messias, voisiko hän vielä palata kuolleista? Toiset ymmärtävän Schneersonin messiaanisuuden symbolisesti: joka sukupolvessa on yksi ylitse muiden. Mikäli sukupolvi toimii oikealla tavalla, todellinen messias voi astua näyttämölle. Radikaalimpien mielestä Schneerson on tässä roolissa kuitenkin vielä kuolemansakin jälkeen. Muita ultraortodoksisia ryhmiä radikaali messianismi ei miellytä. Vastustajien mielestä Schneersonista on luotu jopa Jeesuksen kaltainen messiasahmo. Vertaus Jeesukseen herättää juutalaisuudessa erityisen paljon antipatioita.

Miten *habad*-liikkeestä tuli ainakin näennäisesti ulkomaailmalle avoin? Tässä se poikkeaa täysin muista ultraortodoksiliikkeistä, jotka pyrkivät eristäytymään muusta yhteiskunnasta. Suurin osa muista hasidiryhmistä vastustaa sionismia. Vielä kuudennen *rebben* aikana myös *habad*-liike vastusti kiivaasti Israelin valtion perustamista. Seit-

semäs *rebbe* muutti radikaalisti tätä ajattelua, kenties siitä syystä, että sionismin vastustus olisi vähentänyt ulkopuolisten intoa tutustua liikkeeseen. Tällä hetkellä *habad*-liike vastustaa Israelin alueluovutuksia (Länsiranta) ”pahoille voimille”, eli ei-juutalaisille. *Habad*-hasidit myös käyttävät sotilaallista terminologiaa uskonnollisessa kielenkäytössään. Ilmiö on ehkä yleisamerikkalainen mutta heijastanee samalla liikkeen poikkeuksellisen läheistä suhdetta Israelin valtioon. Yksi esimerkki tällaisesta kielenkäytöstä on niin kutsuttujen mitsva-tankkien käyttö. Tankit ovat itse asiassa kiertäviä asuntovaunuja, joissa juutalaiset voivat esimerkiksi harjoitella rukoukoteloiden käyttöä *habad*-hasidin ohjauksessa.

Habad-lähetettä on nähty 2000-luvulla myös Helsingin katukuvassa. Suomi lienee viimeisiä maailmankolkkia, jonne *habad*-liikkeen edustajat ovat saapuneet. Lähetit pyrkivät kohtaamaan paikallisia juutalaisia, tarjoamaan kosher-ruokaa ja lähentämään juutalaisuudesta vieraantuneita kohti omaa perinnettään. Heilman ja Friedman kritisoiivat tätä toimintatapaa, koska kosketus traditioon jää siinä väistämättä pinnalliseksi. Huolimatta *habad*-liikkeen noususta ja taloudellisesta menestyksestä varsinaiseksi ortodoksi-juutalaiseksi kääntyy vain ani harva maallisen elämänmuodon jo omaksunut ja siihen kasvanut juutalainen. Mystisen eli kabbalistisen maailmankuvan mukaan tällaiset pienetkin teot ovat merkityksellisiä. Kun uskonnosta vieraantunut mies pukee ylleen rukoukotelot, messiaaninen prosessi saa ehkä viimeisen tarvitsemansa sysäyksen.

Seitsemäs, ”näennäisesti” kuollut *rebbe* on *habad*-hasidien viimeinen johtaja. Minkälainen tulevaisuus liikkeellä onkaan edessään, kun uudet sukupolvet näkevät karismaattisen, mytologisiin mittasuhteisiin kasvanneen *rebbensa* vain Youtuben kaltaisissa videopalveluissa? Heilmanin ja Friedmanin mukaan vain aika

näyttää. Vaikka profetia olisikin epäonnistunut, se ei tarkoita sitä, että uskonnollinen liike kuolisi pois. Virheelliset profetiat voidaan aina jotenkin selittää: *habadin* tapauksessa messias ei ole kuollut vaan elää.

Heilmanin ja Friedmanin toisinaan hieman itseään toistava tieteellinen lähestymistapa välttää hagiografiset sudenkuopat, joihin muu liikkeestä kertova kirjallisuus on aiemmin langennut. Pyhäinkuvia kaatava tyyli on tekijöiltä tietoinen valinta. Ei ole ihme, että teoksen toisesta painoksesta *habad*-liike eväsi aiemmin myöntämänsä valokuvien julkaisuluvan. Mikäli liikkeestä nähdään vain sen miellyttävät, hyväinkin tekevät puolet, koko totuutta ei ikinä voida tavoittaa. Heilman ja Friedman suhtautuvat päähahmoonsa miehenä, joka tekee valintoja olosuhteiden pakottamana ja kunnianhimonsa riivaamana. Israel Museussa esitteillä olevassa valokuvassa ei ole messias, vaan lihaa ja verta oleva ihminen. Jos lukija sen sijaan haluaa tietää, mistä kauhunsekainen kunnioitus valokuvassa olevien kannattajien kasvoilta kumpuaa, hän jää vaille vastausta.

RIIKKA TUORI
FIL. MAIST., HELSINKI

KIRSI VAINIO-KORHONEN
Ujostelemattomat:
Kättilöiden, synnytysten
ja arjen historiaa. WSOY:
Helsinki, 255 s.

Lapsen syntymä oli uudenajan alussa erityinen ja pyhä tapahtuma, johon liittyi paljon uskomuksia. Niinpä oli luontevaa, että myös kirkkolaisissa säädettiin synnyttämistä ja siinä avustamisesta. Karoliinisessa kirkkolaissa (1686) hätäkastetta koskevassa kohdassa todettiin muun muassa, että esivallan kaupungeissa ja kirkkoherrojen yhdessä kuudennummiesten kanssa tuli ottaa ”Jumalaisia ja cunniallisia Waimoja Laste-